

Розділ 1

«ТУЛИСЯ МІХ ДО МІХА, А ТОРБА ДО ТОРБИ»

ЗАЛИЦЯННЯ

Весільні урочистості розпочиналися зі сватання хлопцем («флекевом», «фликеєм») дівчини, яка припала йому до душі і яка давала згоду, зваживши попередньо й на думку батьків. Однак цим діям здебільшого передували тривалі стосунки, коли молоді люди намагалися пізнати одне одного. Задля цього парубок міг «відводити» дівчину додому з танців, вечорниць, толоки, гостинця (головної сільської вулиці, якою гуляли дівчата) чи іншого місця, де відбувалися посиденьки молоді (читальні, так звані «токи», тобто просто неба), а ще міг просити когось викликати дівчину з хати тощо. За якийсь час, здебільшого восени, коли вечори довшали, хлопець із товаришами починав приходити до хати дівчини, декларуючи в такий спосіб її батькам свої наміри. Про їхню серйозність свідчили дарунки для дівчини: перстень, «ковтки»^{*}, хустина до носа. Такого хлопця вважали «коштенним». Дівчина на знак прихильності дарувала хлопцеві три писанки у Великодній понеділок, вишивала хустину зі своїми ініціалами, якою

* Ковтки (діал.) — сережки.

він привселюдно витирався, тощо (села Вербівці, Далешове Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.). А ще, щоби побути з коханим наодинці, дівчина могла виходити в сіни «запирати двері», тобто відпроваджувати його до порога, де вони затримувались порозмовляти. Якщо балачки тривали довше, ніж годиться, і дівчина «вистоювала» з парубком, хтось із хатніх ішов «кашляти» (с. Вербівці Городенківського р-ну, с. Сілець Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.). Бувало й так, що парубок заходив до хати, вітався з батьками й просив їх «відпустити дівчину на танці». Якщо мати обраниці вподобала його, то давала батькові знак, і той відповідав: «Слухай, хлопче, іди, але би-с мені дівку до хати сам привів». Тривожним сигналом для залицяльника була інша відповідь: «Дивись, дівко, іди, але щоб скоро поверталася, бо рано треба корову гнати» (с. Угринів Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.)³.

Зчаста така реакція батьків мала економічне підґрунтя: хлопець не володів бажаними статками. Тож неможна молодь (так звані «халупники» — безземельні селяни, які володіли лише садибою, або «зарібники» — власники близько двох моргів⁴ поля, які щоденно наймалися на роботу до заможніших селян) побиралася між собою⁴, бо «знайся кінь з конем, а віл з волом», «тулися міх до міха, а торба до торби»^{5*}. Проте такі подружжя називали «шлюб на вітер» (с. Петрів Тлумацького р-ну Івано-Франківської

³ Морг, морг (заст.) — міра землі, якою послуговувалися на західних теренах України до 1939 року і яка дорівнювала 0,56 га.

⁴ Такої філософії під час вибору пари дотримувалися й деінде в Україні, про що свідчить фразеологізм «Сірок до сіряка, а гуня — до гуні» [Леньо Т. Весільна обрядовість бойків Закарпаття. Передвесільний етап (за матеріалами експедицій та рукописних джерел). *Весільна обрядовість у часі і просторі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса: КП ОМД, 2010. С. 204].

обл.)⁶. Парубки з бідних сімей, однак, могли посватати заможнішу дівчину, якщо вона мала якісь вади: «Парубок борше озме богацку дівку погану, хотьби і каліку, ніж бідну файну, хотьби вона і не знати яка файна була» (с. Далешів Городенківського повіту, нині — с. Далешове Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.)⁷. Рідше незаможна дівчина потрапляла до багачької сім'ї⁸. Але загалом діти зчаста одружувалися з тими, кого хотіли «дєді й нєні», хоча в парі й могли виникати взаємні симпатії незалежно від волі батьків.

Зрозуміло, що такі способи спілкування молоді характерні не лише для покутян, оскільки висловлювали симпатію та проявляли увагу до особи протилежної статі (і нині так чинять) скрізь в Україні. «Вечорниці», «досвітки», «вулиця» — такі сезонні форми дозвілля відомі всім українцям. На них хлопці та дівчата збиралися, щоби знайти собі пару, а в процесі ще й встигали виконувати господарські роботи (шити, прясти, дерти пір'я, лупити кукурудзу тощо). Під час таких зустрічей можна було видивитися собі не лише привабливу, а й наймоторнішу до роботи партнерку. Саме так ці зустрічі зчаста описують старожили: «Кольсь наші родичі робили толоки, прєли дівчата, хлопці приходили на вечорниці, на толоку. Дєді різали барана, бо то є толока, треба їсти давати (кольсь вівці тримали, не так, як тепер, нема нічо'). Та й їли м'ясо, дівчата толоки робили, танців не було, то шо співали. Дівчина прийде, хлопець приходить, та й дівчина встає, хлопець сідає та й тримає їй куделю, вона стоїт і прїде, потім сідає 'му на колїна та й прїде...», «Рїздвяний піст як був — це люди прєли. Вечірниці бульи... Дівчєта куделі такі мали великі, веретєно і це прєло. Було зо штири — зо п'єть приходило. І приходили хлопці, і там знакомили сі, і там мали кавалєрів. Приходили дівкє і прєли, і парубки. І такі там були ігри всїякі. Ну які ігри: веретєно

падало — вони [хлопці] хапали й хотіли, аби дівці веретєно віддати, — аби дівка його поцілувала. Всякі були набутки...», «На вечорниці сходилися... Пряли, пір'я дерли, кукурудзу лупили на вечорницях, і після того робили танці. Сходили сі хлопці, дівчата — танцювали...» (Покуття)⁹.

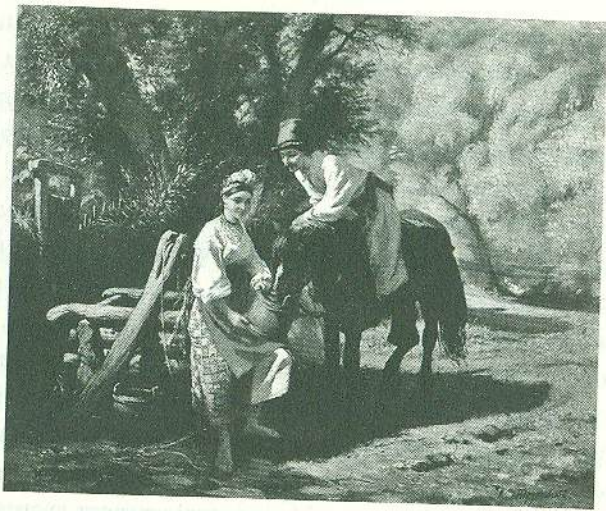
Не заглиблюватимусь в аналіз явищ, пов'язаних зі спільними ночівлями молоді на вечорницях, оскільки цій темі присвячено дослідження М. Маєрчик¹⁰ та І. Ігнатенко¹¹. Згадаю про «цнотливіші» способи залицянь, які посполитий українець нині заледве чи сприйме як прояв уваги, однак для традиційного суспільства такі символічні, «невербальні» її знаки були винятково промовистими. Візьмімо, до прикладу, звичайне побутове прохання напиться води. Якщо в традиційному селі хлопець звертався з таким проханням до дівчини, яка несла воду, це свідчило, що вона йому до вподоби. Саме про це співається в знаній усім із дитинства пісні «Нєсе Галя воду»:

Галю ж моя Галю,
Дай води напиться,
Ти така хороша —
Дай хоч подивиться.

Згодою був дозвіл напиться води з відра дівчини, натомисть за знак відмови правило виливання води з відра й набирання свіжої¹². У пісні про це сказано так:

Вода у ставочку [варіант — криниці],
Піди та й напийся...¹³.

Побіля водойм залицятися до дівчат хлопці могли й в інший спосіб. У час, коли панянки на Івана Купала намагалися довідатися про свою долю, пускаючи вінки на воду, іноді

Трутовський К. Сцена біля криниці. Кінець XIX ст. Полотно, олія.
Бурятський республіканський художній музей імені Ц. Сампілова,
м. Улан-Уде

Сколоздра І. На Івана Купала. 1986 р.

десь нижче за течією чи в очеретах зачаювалися хлопці, щоби вихопити з води віночок. Так хлопець довідувався, з ким йому судилася доля: «Як вловить який вінок, то ту дівчину він заміж возьме», «...котрої дівки хлопець хопит вінець, той буде сі з нею женити» (Бойківщина, Середня Наддніпрянщина, Покуття, Слобожанщина, Полісся)¹⁴. До слова, гуцульські легіні й самі могли кинути до води вінок, щоби знати, «з якої сторони буде їхня доля»¹⁵. Деінде парубки не пускали долю на самоплив і намагалися витягти з води саме віночок вподобаної дівчини. Скажімо, на Полтавщині так чинив «пересемець» — наречений дівчини: «Коли вже парубок гуляє з дівкою, то старається зловити її вінок. Часом хлопці й на човни сідають та плвуть ловити вінки. Парубок знає, котрий вінок пустила його дівка: вона йому про це каже. Кожна дівка плете вінок, щоб можна було його пізнати: вплітає велику квітку — червону, чи білу, а то часом стрічкою перевиває свій вінок, чи якесь листя вплітає, щоб можна було пізнати. На другий день хлопці хваляться перед дівчатами тими вінками»¹⁶.

Згадуючи обрядодії з водою, годі обійти увагою звичай обливатися у Великодній («Поливальний», «Поливаний», «Поливавний», «Поливний», «Обливаний», «Купальний»)

У схожий спосіб хлопці «бешкетували» й під час деяких інших дівочих дивінацій. Так, у час кидання чобіт через хату, вислідом якого мало бути повертання чобота (носка, халяви) у той бік, звідки можна було сподіватися сватів, хлопці могли ловити чоботи дівчат, щоби й собі довідатись, із ким судилося побратися: «...хлопці ловили — який вловить, за того підеш заміж», «той хлопець стоїть і держить чобіт. Значить, я вийду за того хлопця заміж» (Середня Наддніпрянщина); «котрої першій хапне хлопець, то значить вже та перша має сі віддавати, але не все так було...», «ага, такий [хлопець. — Л. Г.-П.] вхопив чобіт, то твоя судьба буде, цієї дівчини» (Покуття) [Серебрякова О. Шлюбні ворожіння в календарній обрядовості українців. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2022. С. 73].

понеділок, якого нині ще дотримуються мешканці західних теренів України, однак колись він мав значно ширшу територію побутування. На відміну від сучасності, коли такі дії здебільшого сприймають як розвагу дітей, у минулому звичаю надавали важливого значення і його дотримувались особи різних віку й статі. Попри те що звичай мав поліфункційне призначення (обливання водою цього дня мало забезпечити людям здоров'я, молодість, гарний настрій, молочність худоби, запобігти посусі, всиханню садовини), однак більшість фіксацій вказує на обов'язкове обливання цього дня дівчат. Скажімо, у багатьох карпатських селах такі дії сприймали як вияв парубочого залицяння (женихання) і сподівалися, що це може привести

Поливання дівчат на Купальний понеділок
Село Красний Брід, Пряшівщина

Послугуюсь такою загальноживаною назвою, хоча подекуди українці могли обливатися й упродовж двох днів: у Поливальний понеділок чоловіки й хлопці обливали жінок і дівчат, а у вівторок — навпаки. У XVII столітті про таку традицію у своїх подорожніх нотатках згадував Г. де Боплан [Архів ІН НАНУ. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 260. Арк. 40; Кирчів Р. Ф. Щоденник з наукової експедиції на Гуцульщину у вересні 1980 р.; Од. зб. 317. Арк. 74; Климець Ю. Д. Звіт про проведену роботу під час експедиції в Закарпаття (села Перечинського та Великоберезнянського районів) з 13 по 25 червня 1984 р.; Од. зб. 533. Арк. 132, 142, 151, 160; Од. зб. 607. Арк. 34, 78–79; Горшко Л. М. Календарні і родинні звичаї та обряди в селах Надвірнянського й Долинського р-нів Івано-Франківської обл., Вижницького й Кіцманського р-нів Чернівецької обл., Бродівського р-ну Львівської обл., Турійського та Іваничівського р-нів Волинської обл. (польові матеріали 2008–2011 рр.); Од. зб. 658. Арк. 29; Дронів Г. М. Звичаї та обряди в селах Рахівського р-ну Закарпатської області (польові матеріали, 2012 р.); Боплан Г. Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя й ведення воєн. Київ: Наукова думка, 1990. С. 81–82; Шмайда М. А іші вам вінчую. Календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словаччини. Братіслава; Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури, 1992. Т. 1. С. 410–413; Madzik J. Zwyczaj doroczne łemków. *Nad rzeką Ropą. Zarys kultury ludowej powiatu Gorlickiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1965. S. 283].

Христос Воскрес! (листівка)

Веселих свят (поштівка, 2010 р.)